

Bebyggelse og gruber fra overgangen mellem bronzealderen og jernalderen ved Nørager

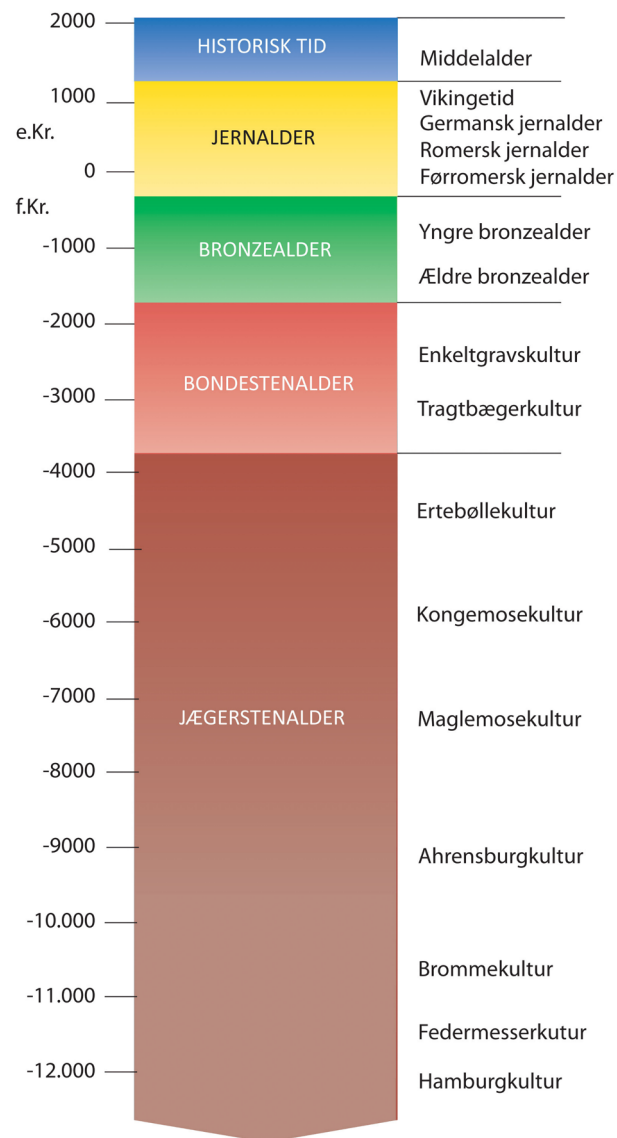
Arkæolog Peter Thomsen

Grubekompleks med flere separate nedgravninger.

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	4
Sammenfatning og perspektivering	5
Hvis du vil vide mere	5

Indledning

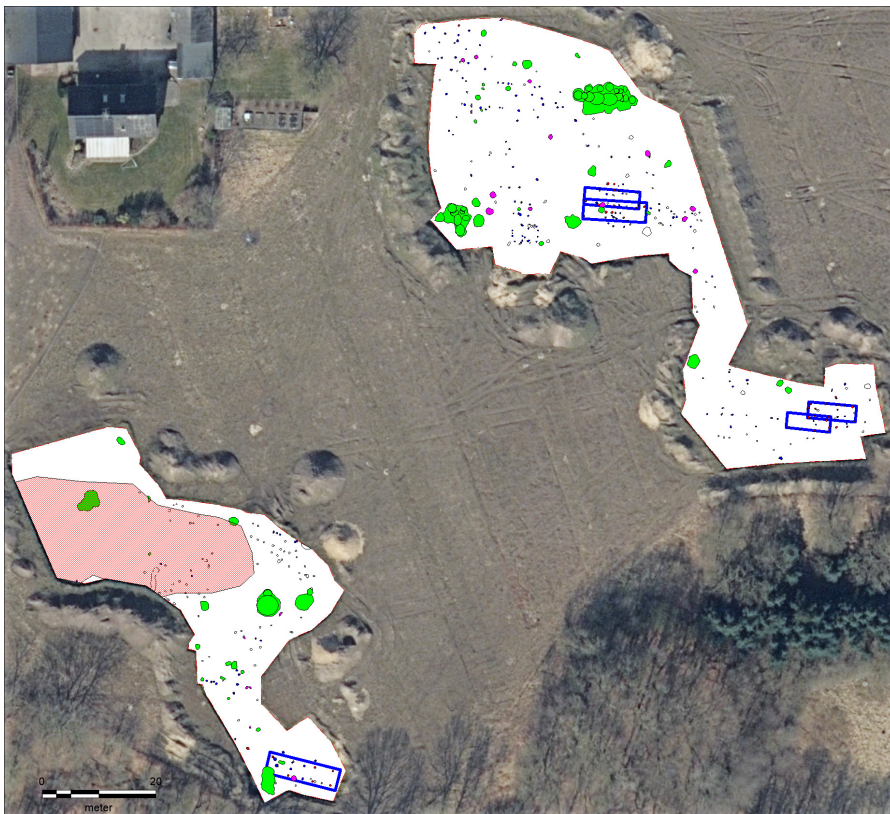
Denne kulturhistoriske rapport giver et overblik over museets arkæologiske udgravning i det sydlige Nørager i sensommeren 2021. Under udgravningen undersøgte arkæologerne tomterne af fem treskibede langhuse, et areal med spor af oldtidens marker og en stor mængde gruber, som sandsynligvis var gravet af husenes beboere. Huse, markspor og gruber dateres fra slutningen af bronzealderen til begyndelsen af jernalderen (ca. 600-200 f.Kr.).

Undersøgelsens baggrund

Da Rebild Kommune ønskede at byggemodne et 4 ha stort område, udførte museet en forundersøgelse på det pågældende areal. I løbet af forundersøgelsen blev det konstateret, at det blev nødvendigt at indstille to fundområder til en egentlig arkæologisk udgravning. Fundområderne havde et samlet areal på 3.942 m². Kommunen ønskede fundområderne udgravet og museet påbegyndte udgravningen i august 2021.

Lokalområdet i oldtiden

Det er sparsomt, hvad vi ved om lokalområdet omkring Nørager i oldtiden, men ud fra de enkelte udgravninger der er lavet, og andre spor som gravhøje, begynder der at danne sig et billede som kendes fra andre steder i Himmerland, f.eks. ved Støvring, med spredte bebyggelser. Bebyggelsesmønstret i slutningen af bronzealderen og begyndelsen af jernalderen, er defineret af enkelte gårde i form af langhuse, som flytter rundt i landskabet. I forbindelse gårdene findes ofte kogestensgruber og affaldsgruber, som ofte kan være meget store og indeholde meget keramik.

Figur 1. Det udgravede område (hvid) med huse (blå), gruber (grøn), Kogestensgruber (lilla) og ardsfor (skraveret rødt).

Arkæologisk udgravning

Bliver der ved forundersøgelsen af et areal fundet spor af fortidsminder, bliver disse områder indstillet til arkæologisk udgravning. Arkæologerne dokumenterer de sidste levn fra fortiden, inden de ødelægges eller forsvinder ved anlægsarbejdet.

Det øverste jordlag - muldlaget - fjernes med gravemaskine. Alt hvad der ligger i muldlaget er rodet rundt af landmandens plov, og er derfor kun sjældent interessant for arkæologer. Under muldlaget kommer den lysere undergrund til syne. Her har ploven ikke nået ned - sporene efter oldtiden ligger stadig uforstyrrede.

I søgegrøfterne fremstår de forhistoriske anlæg som mørke pletter i den lyse undergrunds jord. De mørke pletter er der, hvor man har gravet huller i forhistorisk tid. Hullerne er blevet fyldt op med organisk materiale, trækulsholdig jord eller sten, og kaldes samlet for anlæg.

Anlæggene måles op med GPS og får et navn eller nummer, så man kan få en oversigt over sporene. Hvis stolperne ligger i et bestemt mønster, er de fx rester af et hus eller et hegn.

For at være sikker på hvad de mørke pletter er, graves den ene halvdel væk. Herved fås et tværsnit gennem anlægget - en såkaldt profil. Profilen tegnes og beskrives. Tegningen opbevares, så man altid kan vende tilbage og se, hvordan netop dette anlæg så ud, også når selve anlægget for længst er gravet væk.

Ud fra profilen kan man se formen, bredden og dybden på det, der har været gravet ned. Man kan også være heldig at finde små tabte, udsmidte eller muligvis ofrede ting i hullerne, som kan være med til at tidsbestemme anlægget.

Efter undersøgelsen registreres fundene, og der udarbejdes en rapport, hvor der redegøres for, hvad der er fundet på området. Herefter frigives arealet normalt til anlægsarbejde.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningen blev der registreret og udgravet fem treskibede langhuse, en stor mængde gruber, hvoraf flere var meget store, og et areal med ardsfor. De fem langhuse består af to rækker tagbærende stolper og er mellem ca. 10 og 7 m lange (se faktaboks om det treskibede langhus). Tre af husene har desuden spor af indgange i form af to stolpehuller i midten på begge sider af huset. Der er ikke bevaret spor af vægge på nogle af husene, hvilket er meget typisk for huse af denne type i Nordjylland. Husene har hovedsageligt været brugt til beboelse, men der kan f.eks. også være holdt dyr i den ene ende af dem. To af husene er blevet C14-dateret til hhv. overgangen mellem bronze- og førromersk jernalder (ca. 550-400 f.Kr.) og midten af førromersk jernalder (300-200 f.Kr.).

Spredt over hele udgravningen ligger et stort antal gruber og kogestensgruber. Disse ses normalt på bopladserne og de har formentligt indgået i det daglige liv i oldtiden. Kogestensgruberne, som indeholder brændte sten og trækul, har været brugt til at madlavning. De øvrige gruber kan have haft flere forskellige funktioner. De meget store gruber, eller grubekomplekser, kan have været brugt til at grave sand eller ler op, som så har været brugt til f.eks. lervægge eller keramik. Disse grubekomplekser har ofte mange forskellige mindre nedgravninger, så man er kommet tilbage efter ler eller sand flere gange. Det største grubekompleks på udgravningen er næsten 12 m langt og er blevet gravet i mindst 15 omgange. Andre gruber kan have været brugt til opbevaring eller en form for produktion, f.eks. af fødevarer. Fælles for gruberne er, at de alle er blevet fyldt op igen, efter deres funktion er ophørt. På den måde er de endt som affaldsgruber, hvilket betyder at der ofte kan findes store mængder keramik i dem, hvilket også er tilfældet her. I et af grubekomplekserne blev der taget en jordprøve, som viste sig at indeholde en stor mængde forkullede frø og korn. En analyse af disse viste at kornet næsten udelukkende var af arten nøgen byg, som er en normal afgrøde i Nordjylland i slutningen af bronzealderen. Ud over nøgen byg var der også mindre mængder af hvede og havre. De forkullede frø stammede alle fra planter, som almindeligvis kan findes som ukrudt på kornmarker. De forkullede korn og frø stammer derfor sandsynligvis fra en høst af en mark, og de kan være blevet brændt i forbindelse med tørringen af kornet.

Keramikken fra gruberne består af dagligdagskeramik, som ikke er ornamenteret og kan være groft lavet. Keramikken kan hjælpe med at datere gruberne, og andre anlæg der findes i, hvilket kan hjælpe med at datere hele bopladserne. Dateringen af keramikken fra udgravningen stemmer meget godt overens med dateringen af husene til slutningen af bronzealderen og de første århundreder af jernalderen. Især keramikken fra de store grubekomplekser har en tendens til at være lidt ældre end det fra enkeltliggende gruber, hvilket kan tyde på en ændring i, hvordan folk på bopladserne brugte gruberne.

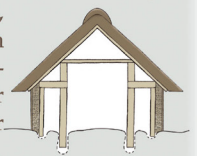

¹⁴C datering

Alle levende organismer optager det radioaktive kulstof ¹⁴C. Når organismen dør stopper optagelsen og den mængde ¹⁴C, der er blevet optaget begynder at henfalde til ikke-radioaktivt kulstof ¹²C. Efter 5730 år er kun halvdelen af den oprindelige mængde ¹⁴C tilbage. Måler man mængden af ¹⁴C i en prøve, kan man således regne ud, hvornår organismen døde. Man må dog regne med en usikkerhed på mindst 100 år i ¹⁴C-dateringer.

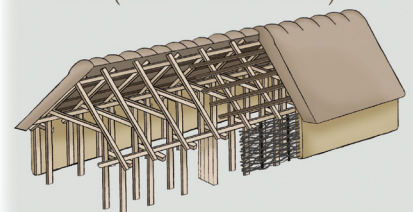
Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillewægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejdsrum og til opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

Figur 2. Eksempel på keramik fra et grubekompleks.

Et andet markant fund fra udgravningen var et areal på 580 m² med ardspor. Ardsporene ligger i en lavning, hvilket har beskyttet dem fra moderne pløjning, og undergrunden består her af lyst sand, som får dem til at stå tydeligere frem. Ardsporene danner et ternet mønster, som er dannet ved at pløje på kryds og tværs. Pløjningen har løsnet jorden, så den er blevet nemmere at dyrke. Ardspor kan være svære at datere, da man har pløjet med ard fra bondestenalderen og ind i vikingetiden. Her kan ardsporene dog ikke være yngre end tidlig jernalder, da en grube med keramik fra denne periode er gravet ned gennem sporene.

Figur 3. Dronefoto af et udsnit af ardsprene.

Sammenfatning og perspektivering

Ved hjælp af udgravningens resultat kan vi begynde at danne et billede af oldtidens bebyggelse omkring Nørager, som vil kunne sammenlignes med andre

Udgravningens resultat bidrager til vores forståelse af bebyggelses- og samfundsudviklingen i overgangsperioden mellem bronze- og jernalder i det centralhimmerlandske landskab.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

Jensen, Jørgen. 2002. Danmarks Oldtid. Bronzealder 2.000-500 f.Kr.

Gyldendal

Jensen, Jørgen. 2003. Danmarks Oldtid. Ældre Jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr.

Gyldendal

Udgravningsdata

Torupgård, Nørager

- Nordjyske Museer jnr. ÅHM 7482
- Udgravningsperiode: 30. august til 24. september 2021
- Fund & Fortidsminder: 12.02.03 sb 96, 97 og 98.
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 21/04769
- Bygherre: Rebild Kommune
- Undersøgt areal: 3.942 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Daniel Kirstein Thorn Jensen
 - Arkæolog Jeanette Ladefoged Halkier
 - Arkæolog Peter Thomsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg